

KARÁCSONY-MOLNÁR ERIKA

ÉG A TISZA ÉS SZALMÁVAL OLTJÁK... NAGYOTMONDÓ MESÉLŐK, HAZUGSÁGMESÉK NYOMÁBAN

Az ötletet, hogy a nagyotmondás után kutassak Berecz András ének- és mesemondó, *Háry János emlékest* című előadói estje, valamint egy rövid írása adta. A nagyotmondások, a hazugságmesék a folklór, az irodalom és a fél népi költészet között mozognak. Ezért tanulmányom bevezető részében a folklór hazugságmeséjének irodalmi megfelelőjét, a hazugságtörténetet ismertetem. Majd a hazugságmese meghatározása, jellemző típusai következnek. 2000–2003 között a Kárpát-medencében több kutatóponton végeztem néprajzi gyűjtőmunkát, végül ennek tapasztalatait ismertetem. E tanulmányt Hazug Pista emlékére (*1. kép*) és mindazon emberek tiszteletére írtam, akik még a 21. században is tudói voltak ezen lélekderítő történeteknek.

A HAZUGSÁGTÖRTÉNET – A HAZUGSÁG- MESE IRODALMI MEGFELELŐJE

A *hazugságtörténet* a kalandirodalom körébe tartozó, a legkülönfélébb műfajokban jelentkező műforma, a folklór hazugságmeséjének irodalmi megfelelője. Jellemzői: a történet elbeszélője vagy hőse a valóságban tényszerűen megtörténtként ad elő kalandokat, eseményeket, amilyenek a valóságban nem fordulhatnak elő, illetve az adott társadalmi köztudat szerint hihetetlenek, képtelenek. Leggyakoribb formájában a hős azonos az elbeszélővel, az elbeszélés tehát „énformában” előadott hazugság.

A nagyotmondás – kis túlzással – talán egyidős az emberiség történetével. Legkorábról ismert előzménye a Kr. e. 13. századi *Igazság és Hamisság története* az óegyiptomi irodalomban.

Az európai irodalomban ismert hazugságtörténetek őseinek az első századi Lukianosz *Igaz történet* című utléírás paródiáját szokás tekinteni. A Kr. e. 3-2. századi Plautus *A hetvenkedő katona* című komédiájában a hazudozó hős évszázadokra szóló mintáját teremtette meg.

A középkori latin költészetben a 11. századi *Carmina Cantabrigiesina* gyűjteményben található a *Modus florum* (Virágok éneke) című hazug dalocska. A 13. századi vándorénekesektől a 16. századi mesterdalnokokig Európa-szerte énekelik az ilyen és ehhez hasonló értelmetlen szövegű, nyelvi ficamokkal megtűzdelt hazugságdalokat. A dalokat gyakran színjátékok keretében is előadták. Ugyanakkor virágzik a prózai hazugságtörténet is: a vándor anekdoták, trufák keretében, amelyeket népkönyvekben gyűjtöttek össze.

A 16. században német nyelvterületen megszaporodnak a határozottan szórakoztató (ún. „Kedvverítő”, „Pihenőkönyvecske” stb.) Swankgyűjtemények. Nyugat-Európában reneszánszát éli a bolondirodalom, mindezekben gyakori a hazugságtörténet. 1515-ből való az első Eulenspiegelről szóló népkönyv. A 17. századi barokk irodalomban a hazugságtörténet főleg a regényben játszik jelentős szerepet. A 18. században alakul ki a hazugságtörténetek mindmáig legismertebb típusa: K. F. H. von Münchhausen (1720–1797) személye körül, aki az orosz–török háborúból való visszatérése után számos humoros, dicsekvő kalandjáról számolt be. Legújabb példája a hazugságtörténeteknek M. Walser *Lüngesichten* című kötete, ami 1964-ben jelent meg.

Magyarországon e műfaj a 16. századi irodalomban tűnt fel, a külföldi irodalomból vettük át. A régebbi magyar irodalomban életteret e műfajnak a népkönyvek, ponyvák, kéziratos művek, a diákkollégiumi „költészet” (iskoladráma – óriás méh), valamint az egyes anekdotagyűjtemények adtak. Művészi színvonaluk meglehetősen alacsony. Művelésük szélesebb körben a 17. századtól, a humanista és barokk műfajok népszerűsödésével terjedt el. Így pl. az irreális, képtelen, mulattató versengések formájában: pl. ételek versengése. A Münchhausen történetek¹ elterjedésével a 18. század végén megjelentek az obsitostörténetek (háryádák) csirái is. Sok hazugságtörténet belekerült olyan híres anekdotagyűjteménybe, mint Kónyi János *A mindenkor nevető Démokritusa* (1782) vagy Hermányi Dienes J. *Nagyenyedi Demokritusa* (1760). E históriák egy-egy elemét átveszik irodalmi értékű alkotások is, pl. Csokonai Vitéz Mihály *Békaegérharca*, Vörösmarty Mihály *A holdvilágos éj* című novellája, valamint Arany János komikus eposzai. A hazugságtörténet magas művészi szinten válik irodalommal Garai János *Az obsitóságban* (1845) és Petőfi János *vitézének* néhány szakaszában.

A HAZUGSÁGMESE, NAGYOTMONDÁS

A *hazugságmese* a tréfás mesék alműfaja, ennek állandó magja képtelen hazugságok olykor ötletes ötvözete, hazugságok versenye, fokozódó felsorolása (Voigt 1975: 299). A hazugságmese *nemzetközi* jellegű, sokszor meglepő távolságokból idézhetjük fel a pon-

1 Magyar fordításban 1805-ben jelent meg.

tosabb megfeleléseket. Angliától Japánig egész Euráziában, de az óceán túlsó partján is ismert és népszerű (Voigt 1998: 242–245). Különösen nagy jelentősége van a hazugságmesének a *török irodalomban és népköltészetben*. Már a 13. századból ismerünk *teker leme* szövegeket, melyeknek feljegyzői, illetve versbe szedői jelentős költők, az általuk rögzített hazugságmesének magyar változatai is ismertek: *a süket, a vak és a kopasz* (AaTh 1965), *ki álmodik szebbet* (AaTh 1926*).

A *hazugságmesé* összefoglaló terminus alatt heterogén túlzás típusokat találhatunk, melyek *tematikailag korhoz kötöttek*. A 10. században az „Az már nem igaz” mesetípusba tartozó túlzásokkal kapcsolatban azt mondták: „Hazugságot fogok énekelni, hogy megnevettesem önöket!” 1500 körül Bebel háborút és vadászkalandot fél lovon átvészelő hazugságkovácsról tesz említést. A 15–16. században parttalan dicsekvéseket jegyeztek fel óriás növényekről, állatokról, tárgyakról úti élmények kapcsán. A münchenhauseniadákban képtelen vadászsikerekről szóló történetek, csellel, ügyességgel való kérdés szerepelnek (Benedek 1989: 9).

Az *elhihetőség* koronként más és más. Középkorban és korábban az *idegen országokról, a világ felépítéséről* az ismeretek alig léteztek, így hihetők lettek a távoli országok csodás lényeiről szóló hazugságok (Benedek 1989: 10). A 16–17. századi – főleg germán, flamand mesékben – a képtelen kalandok a gazdagság, a jólét országában játszódnak. Bőségben van a hál és a hús minden fajtája, tej és borfolyók folynak, sült ludak, disznók sétálnak az utcákon. A magyar anyagban leggyakrabban a kulináris paradicsom motívumai, a fáról hulló pénz, a restség és lustaság dicséretének részletei kerültek feljegyzésre a 20. századi variánsokban (Benedek 1989: 12–14). A tejjel-mézzel folyó Kánaánra utaló, sült tyúkkal, malacokkal, borfolyókkal kapcsolatos élményüket többnyire kántorok illetve poéták lelkű paraszti rímfaragók foglalták versbe (Kovács 1979).

A *felfordult világról szóló történetek* a német közköltészetben a legnagyobb részt a 14–15. századra esnek, de már a 15. századtól megtalálható az a motívum, hogy a nyúl vadászik a vadászra. Ismeretes az a motívum is, hogy a birka megtámadja a farkast, béka elnyel egy gólyát, ludak sütik a szakácsot. A 17–18. századi schwankkönyvekben szereplő hazugságmesék Thompson szerint befolyásolták a szóbeliséget (Thompson 1946: 214–216). A barokk kor prédikátorai megfelelő morális felhanggal, a világ hazugságaival szemben használták fel a hazugságmeséket, egyúttal szórakoztatva is a hallgatóságot.

A 18. században R. E. Raspe Münchenhausen báró kalandjait bemutató könyve és a nyomán készült münchenhauseniadák nagy hatással voltak a hazugságmesékre, a magyar hazugságmesé anyagban is kimutathatók. Ugyanakkor a szóbeliségben meglévő anyag befolyásolhatta a münchenhauseniadákat.

A *természetfeletti méreteket öltő állatokról, növényekről, tárgyakról* szóló mesék a kezdetektől elterjedtek voltak világszerte, de nagyobb gyakorisággal a középkortól kezdve tűnnek fel a hazugságmesék között: egy-egy epizódként, vagy láncba kapcsolódóan, személyesen látott élményként egyes szám első személyben elbeszélve.

A *magyar hazugságmesék* között leggyakoribb a nagy kerti vetemény, nagy üst, nagy tojás, óriás rovarok, néha óriás háziállatok (ló, bika), nagy fa, égig érő növények, óriás épületek, nagy madár, kenyér, egyéb óriási tárgyak (Benedek 1989: 20–21). Berze Nagy János az 1960. típuszám alatt *nagyotmondó hazugságok* címszó alatt 5 változatot közöl. 1961. típuszám alatt pedig *hazudozó mese* gyűjtőnévvel altípusokba sorolja, a különböző nagyotmondásokat, abszurd eseteket vonja együvé. Az abszurd esetek hosszabbak, szerkezetük több motívum összekapcsolásából áll.

A HAZUGSÁGMESE HŐSEI, ELŐADÓI, AZ ELŐADÁS FORMÁJA

A hazugságmesék hősei és előadói: vadászok, halászok, tengerészek, kiszolgált katonák, diákok olykor tréfás kedvű parasztemberek.² Kovács Ágnes szerint a parasztemberek a paraszti életforma kevészámú kalandlehetőségéről mondanak hazugságmesét.

A hazugságmesék kedvelt formája az egyes szám első személyben elmondott képtelen kalandok hosszú sora, pl. láttam a kacsán egy tavat, hozzávágtam a fejszét, a kacska hullámot vetett, a tó elrepült (orosz népmese). A hazugságmesére is igaz Voigt Vilmos megállapítása, miszerint a jó előadó változtathat, mert ezzel csak kiszínezettebbé teszi a mesét. Vannak újító mesemondók, de a nagy mesemondók csinján bánnak az újítással (Voigt 1998: 245–248).

A hazugságmesze funkcióját tekintve lehet: gyermekmese, mendikáns ének, lakodalmi gjgd, rövidebb formában használatos lehet mesebevezető (pl. mesekezdő formulaként gyakori az óriási jegenyefa, amely meséket hordoz az ágán), mesezáró mondókaként is.

A hazugság foka szerint lehet: *reális színezetű*, rendkívüli mértékben felnagyított tárgyakról, eseményekről szóló vagy a *tapasztalati valóság ellenkezőjéről*, a megfordított, a tótágast álló világról elmondott, versebe szedett vagy eldalolt epikum. Az utóbbi típusba tartozó népmesetípusok magyar és nemzetközi változatait jórészt többé-kevésbé kötött formában, ritmikus, olykor rímes prózában jegyezték fel. A verses változatok mögött daltamot sejtünk vagy tudunk. Tücsöklakodalom, állatlakodalom (pl. *Házasodik a tücsök*), tréfás lakodalmi dal. Cselekménye: a tücsök a szúnyog lányát kéri feleségül, különböző állatok a lakodalom tisztségviselői pl. hőröcsög a vőfély, farkas a mézárós.

Ebbe a típusba tartoznak a különböző keretbe foglalt hazugságversenyek is, amit Stith Thompson a hazugságmesze, de a novellamesék közé is sorol, van köztük hiedelemmesze jellegű is. Egyik legismertebb: a királykisasszony ahhoz megy férjhez, aki olyat hazudik, amit ő nem hisz. Más keretek: úr és szolga, nemes és jobbágy fogadnak, az lesz a nyertes, aki olyat mond, a másik nem hisz. Díjnyertes hazugságok közé tartoznak pl. az óriás káposzta, melynek árnyékában egy regiment húsöl, és a hozzávaló óriás üst.

NÉPRAJZI GYÚJTÓÚTON – A NAGYOTMONDÁS, NAGYOTMONDÓK NYOMÁBAN

Tanulmányom bevezető részében már utaltam rá, hogy Berecz András ének- és mesemondó Hány János előadói estje, valamint egy rövid írása adta az ötletet, témát kutatómunkám megkezdéséhez. A kutatómunkám során filmen is megörökítettem a nagyotmondó katona- és egyéb történeteket. „*Ez az úgy igaz, ahogy hiszitek*” – nagyotmondó

2 Voigt Vilmos a mesemondók közé sorolja a vándormunkásokat is.

mesélők nyomában *Berecz Andrással* című filmet a 34. Magyar Filmszemlén, 2003. januárban mutatták be.³

A film rövid ismertetőjében a következő olvasható: „A katona hazajött a sok nyomorúságból, vett egy nagy levegőt és mókázni kezdett. A rajta esett nagy szörnyűséget mókával ütötte agyon. Nagyotmondó mesékre, plautuszi katonatörténetekre bukkantunk a Kárpát-medencében. Legtöbbjük arról szól, hogy amerre a magyar katona járt, milyen hatalmas dolgokat látni. Ma is élnek még olyanok, akik a háborúról és a hadifogságról figurásan mesélnek: balsorsnak, bánatnak így öltenek nyelvet.”

Eleinte szinte lehetetlennek tűnt a feladat, úgy nézett ki, hogy egy már feledésbe merült, már az emlékezetből sem felidézhető dolog után keresgélek, hiszen a feltett kérdésre, kérdésekre nemleges válaszok érkeztek vissza. Berecz András korábban három helyszínen (négy adatközlőnél) már járt a kutatás megkezdése előtt.

1. táblázat. Kutatópontok

Kutatópontok (tájegységek)	Kutatópontok (települések) ⁴
Dunántúl	<i>Katafa</i>
Felvidék	<i>Ipolyság</i>
Alföld	<i>Karcag, Szeged, Nyírkarász,</i>
Bácska	<i>Temerin, Péterréve, Oromhegy, Szabadka</i>
Erdély	<i>Csernáton, Csikmadaras, Csíkrákos, Déva, Esztelnek, Hosszúfalu, Gyergyóalfalu, Gyimesbükk, Gyimesfelsőlok, Kalotaszentkirály, Magyarlapád, Magyarszovát, Méra, Szék, Székelykocsárd</i>
Moldva	<i>Lészped, Lujzikalagor</i>

A néprajzi gyűjtések 2000–2003 között történtek. Ezt megelőzően már hónapokkal előbb megkezdődött a néprajzi gyűjtőutak megszervezése, a lehetséges adatközlők felderítése.

A néprajzi gyűjtés során két *Háry János típusú* emberrel találkoztam (Gyergyóalfalu, Magyarlapád). A többiek *másodlagos közlők*, visszaemlékezéseikből idézték fel a nagyotmondó egyéniségek alakját. A történetek elbeszélői valóságosnak adják elő azt, amik a valóságban nem fordulnak elő, a társadalmi köztudat szerint hihetetlenek. *A nagyotmondás alkalmai, helyszínei* pl. a vasárnap délutáni beszélgetések, kártyázások, disznótor, tollfosztó, lakodalomban, „útnál-kútnál”, kocsma, kaszinók, kerekeshely (Zsók 2000).⁵

A nagyotmondó egyéniségek *ragadványnevei*: pl. Hazug Pista (Gyergyóalfalu), Igazmondó Medve Gyuri (Nyírkarász), Szőrös Pista (Katafa), Kozákvágó Mező Sándor (Temerin). Sokan közülük „járt-kelt” emberek voltak, pl. „...egy jobbágytelki székely volt. Ő gyalog északtól délig az egész földtekét bejárta.”; „bejárta Perzsiát, az északi Jeges

3 Rendező: Karácsony Molnár Erika, ének- és mesemondó: Berecz András, operatőr-vágó: Kötő Zsolt. Az 55 perces filmet forgalmazza: Dunatáj Alapítvány.

4 Dőlt betűvel jelöltem a kutatópontok közül azokat, ahol sikerült még nagyotmondásokat találnunk.

5 Zsók Béla már gyerekkorában lejegyezte az édesapja kerekeshelyében hallott nagyotmondásokat. Három nagyotmondó volt Déván: Daradics Antal, Daradics Péter és Zsiga János.

tengernél is járt! (Temerin); Földközi-tengeren hajókázott (Szék), Szibériában voltak hadifogságban (Nyírkarász, Gyimes).

A *nagyotmondók foglalkozása*: nagyon különböző pl. lókupec, kanász, molnár, gazdálkodó, vadőr, méhész, első világháborút megjárt katona. Az ő történeteiket mesélők között már vannak iskolázott értelmiségiek is (pl. rajztanár, kántor, művész, néptánc csoport vezető, képviselő), valamint egyszerű, iskolázatlan parasztember.

A mesélők szegényebb és a gazdagabb rétegből egyaránt származnak. Többségük férfi, egyetlen nő volt közöttük, de ő is egy férfi nagyotmondó meséjét idézte fel.

A *nagyotmondó közösség által történő megnevezései*: dicsekvők, domborítók, hazugtarisznyák, hanglérkodók, gurigatók, tett bolondok (színleg csinált bolondok, készakarva csinált bolondok), város bolondjai, finoman hazudnak, ritka példányú, rendes magyar emberek. A nagyotmondásra találó kifejezéssel élnek Karcagon: „Ég a Tisza oszt szalmával oltják!”

A *mesélés többféleképpen történt*: kereken elmondta a történetet, magyarázatot fűzött hozzá, esetleg élénkítő mimikát, gesztusokat is használt. Az *előadás* történhetett egyes szám első személyben, még akkor is, ha nem a saját történeteit adta elő az illető, hanem felidézte a nagyotmondó szavait. Ekkor gyakran használta azokat a szófordulatokat, hangsúlyokat, amit a mesemondáskor hallott, pl. Temerinben „Vágtam a kozákokat koma!” Előfordult az is, hogy egyes szám harmadik személyben mesélte el az adatközlő a mesét, de ez csak abban az esetben, ha másoktól hallotta a történetet. Ha a hallgatóság kételkedik, gyakran elhangzó kérdés lehet: „Miért, te ott voltál?” (Temerin), „Hozzak ide tanút rá?” (Magyarlapád) vagy a gyakran elhangzó felkiáltás: „Bizony Úristen, hogy úgy volt!” (Déva). Az adatközlők szavahihető komolysággal adták elő a történeteket, legfeljebb a történet végén jelent meg egy huncut mosoly a mesélő arcán.

A közösség tagjai továbbmondják, színezik, változtatják a történeteket, pl. Temerinben (Bácska) ugyanazt a történetet más- és másféleképpen adták elő, de a történet lényeges elemei mindegyikben megvoltak. Az is közös bennük, hogy mindegyik visszaemlékező megpróbálta a mesélő hanghordozását, gesztusait utánozva előadni a nagyotmondásait.

A nagyotmondások között *reális színezetű*, rendkívüli mértékben felnagyított tárgyról (pl. magas torony, óriás üst, kád), eseményekről vagy a *tapasztalati valóság ellenkezőjéről* szólóak (pl. a háborúban levágott fej, elvesztett fej, kéz másra cserélése) is voltak.

Hazugságversenyekről is meséltek: az 1960-as években a Csikkarcfalván a bútorüzemben, Székelykocsárdon a vasútnál 1970-es években, valamint Gyergyóalfaluban a vadőr, a kollektív brigádos és a milicista között történt ilyen versengés.

A NAGYOTMONDÁS HELYSZÍNEI, TÉMÁI

A témák, a témák magjai különböző változatokban élnek. Nagyon sok felbukkan több tájegységen, helyszínen is, pl. a szibériai nagy hideg, a magas torony, ahonnan akár a szülőföldre is haza lehet látni.

2. táblázat. A nagyotmondás helyszínei és témái

Helyszínek	Témák
ERDÉLY Csíkrákos	<ul style="list-style-type: none"> – akkora eső volt, hogy a feregfogó (ti. patkányfogó) halat fogott – az első világháborúban történt, hogy át kellett úszák a Volgát és mikor már odaértek volna a túlsó partra, addigra elfáradtak, vissza kellett forduljanak – olyan hideg volt, hogy az őr kutyája, ahogyan a kanyarban futott, a hidegtől elpattant – a katonaságnál a nadrágnak olyan élelet kellett vasalni, hogy a macska fejét – mikor odadörgölözött a nadrághoz – a nadrág éle levágta – olyan hideg volt Szibériában, hogy a hang megfagyott, tavasszal megolvadt és óriási hangzavar támadt
Csíkmadaras	<p>a katonaságnál olyan szigorúság volt (ti. az első világháborúban), hogy:</p> <ul style="list-style-type: none"> – olyan díszlépést vágta a katonák, hogy a húsz méteres mély kútból a víz kifröccsent, a temetőben a sírokból még a halottak is kikönyököltek Szibériában: – olyan hideg volt, hogy a tűz megfagyott – olyan nagy káposzta termett, hogy egy század kapálta – nagyméretű kád – hazugságverseny: egyik fehér farkast vadászott, a másik egy égő viharlámpást halászott
Gyergyóalfalu	<ul style="list-style-type: none"> – kifordított medve, medve hátán lovaglás – a méhek „bevetése” a csatákban az ellenséggel szemben – a permetezőgépet repülés közben darabjaira szedte – a rókát puska híján egy szeggel lőtte meg, odaszegte a fához, a róka a bőrét otthagya továbbfutott
Déva	<ul style="list-style-type: none"> – disznóvágáskor a disznó belét lajtorjával kellett kiszedni – az oroslán megtámadta, erre kifordította – az első világháborúban az oroszok jöttek ki a földből, Daradics Antika a lyukat betömte egy kővel
Magyarlapád	<ul style="list-style-type: none"> – csodás képességű állat (repülni tudó ló: „irány a pacsirta!”) – medve hátán való lovaglás – biciklivel három farkast ütött el – tyúkok hármat tojtak egyszerre – akkor még az az idő volt, még a nádon is kukorica termett – nyúl vadászat: olyan gyors volt, hogy hagyta a nyulat és pusztá kézzel megfogta – hazugságverseny: a vadász hat méteres farkú rókát lőtt, a vadász égő viharlámpát fogott ki a vízből – a víz alatt egy tankban az orosz katonák nem vették észre, hogy véget ért a háború, annyira belemerültek a kártyázásba
Székel- kocsárd	<ul style="list-style-type: none"> – ágyúgolyón való utazás – nagyméretű állatok, pl. lúd, disznó

Helyszínek	Témák
Gyimes	<ul style="list-style-type: none"> – Szibériában nagy hideg miatt a barakk oldalához csapódva megfagyott a tűz, tavasszal, amikor felengedett, leégett a barakk – a barakkban volt egy öreg falióra, ami olyan öreg volt, hogy az ingájának az árnyéka is vajatot vésett a falba – Szibériában nagy tornyot építettek, a kőműves kiejtette a kalapácsot, amire a földre ért kirohadt a nyele, olyan magas volt hogy látta az édesanyja otthon, Gyimesben fonja a fonalat. – olyan nagy káposzta termett, hogy egy levele betakarta volna egész Romániát – nagyméretű üst, kád
Szék	<ul style="list-style-type: none"> – az első világháborúban a székiek a Földközi – tengeren hajóztak, vihar támadt, a hajó felborult velük, ők kiszálltak, visszaállították a hajót és utaztak tovább
DUNÁNTÚL Katafa	<ul style="list-style-type: none"> – égisg növvő növények, pl. bab – nagyméretűre növvő növény pl. csodatök – az első világháborúban ellött testrészek kicserélése pl. fej, kéz, emiatt nevezték el a későbbiekben a nagyotmondót Szörös Pistának pl. az elcserélt szörös kezéről
ALFÖLD Karcag	<ul style="list-style-type: none"> – régen nagy böjti szelek fűjtak, úgy megrepedt a föld, hogy egy bicska, amelyik reggel beleesett, még este sem ért az aljára
Nyírkarász	<ul style="list-style-type: none"> – Szibériában olyan magas tornyot építettek, hogy a kőműves leejtette a baltát, mire az földet ért, a nyele kirohadt belőle – olyan nagy oltár volt a templomban, egy lovas kozák katonának egy napig tartott mire körbejárta – olyan nagy harang volt a templomtoronyban, hogy a harangozó lefeküdt, s egy cigarettát elszívott, mire a harang nyelve az egyik szélétől a másikig elért – olyan nagy „buga” (=napraforgó) nőtt, hogy egy lóhátas ember elfért alatta
Bácska – Temerin	<ul style="list-style-type: none"> – az első világháborúban a kozákok a szakadékba estek, mert félreugrátt a lovával, s a lendülettől az őt megtámadó 150 kozák a szakadékba zuhant – Kozákvágó Mező Sándornak hívták, mert csak úgy hullott a sok fej, ahogyan a kardjával kaszabolta őket; az egyik fej miután levágta elkezdett oroszul beszélni

Tanulmányom befejezésekképpen a mesemondó és közösség viszonyáról a következő állapítható meg: többnyire a közösség által elfogadott, sőt megbecsült emberekről van szó. Ezt egy gyergyóalfalusi, értelmiségi rétegből való férfi így fogalmazta meg: „Unalmas lenne nélküle! Halála után, de már most is másképpen hívják majd azt a helyet ahol élt, ahol a háza volt: Nem azt mondják majd Görgény hídján innen és túl, hanem Hazug Pistán innen és túl!” A karcagi nagyotmondókról a következőket mondta az adatközlő: „Mindegyikük köztiszteltben álló ember volt, fél Karcag kint volt a temetésükön.” A nagyotmondás nagy élményt nyújt az embereknek (Csíkrákos); sőt „az ilyen beszédektől meggyógyulnak a betegek” (Katafa), Volt olyan vélemény is, hogy aki a történetet elmesélte, hangsúlyozta, hogy ez csak olyan viccféle: „viccnek bejár, s jó vicc mondjuk azt. Elnevettek egy egész vasárnap délután az ő mondókáin” (Szék), a nagyotmondás egyik legfőbb célja a hallgatóság szórakoztatása volt, a népi tréfálkozó kedv megnyilvánulásai, gazdag fantázia nyilvánul meg bennük. Minden esetben alkotói folyamat, amihez nélkülözhetetlen az előadói tehetség és ihletettség.

SZAKIRODALOM

Benedek Katalin

1989 A fenékkal felfordult világ. In: Kovács Ágnes (szerk.): *Magyar népmesekatalógus* 8. Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 9–40.

Kovács Ágnes

1979 hazugságmese *szócikk*. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. 2. Akadémiai Kiadó, Budapest, 509–510.

Thompson, Stith

1946 *The Folktale*. The Dryden Press, New York.

Voigt Vilmos

1975 hazugságmese *szócikk*. In: Király István (főszerk.): *Világirodalmi Lexikon* 4. Akadémiai Kiadó, Budapest, 299.1998 A magyar népmese műfajai. In: Uő (szerk.): *A magyar folklór*. Osiris Kiadó, Budapest, 242–245.

Zsók Béla

2000 Dévai nagyotmondások. In: Uő: *Én mindig otthon voltam. Néprajzi írások Déváról*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár–Bukarest, 92–106.

„ARDE TÎSA, ȘI SE STINGE CU PAL...” ÎN URMA POVESTITORILOR ȘI BASMELOR CU MINCIUNI

Autoarei i-a venit ideea de a cerceta basmele cu minciuni după vizionarea unui spectacol al interpretului András Berecz și o scurtă scriere a acestuia. Basmele cu minciuni se situează undeva între folclor, beletristică și poezia demipopulară. De aceea în prima parte a lucrării autoarea prezintă varianta literară a acestui gen, adică povestirea cu minciuni. Apoi urmează definiția basmului cu minciuni și tipologia acestuia. De asemenea sunt prezentate rezultatele unor cercetări etnografice din mai multe puncte ale Bazinului Carpatic realizate între anii 2000 și 2003. Această lucrare a fost realizată în memoria lui Pista Hazug (Mincinosul) și în onoarea tuturor acelor oameni, care au fost cunoscători acestor povestiri amuzante chiar și în secolul XXI.

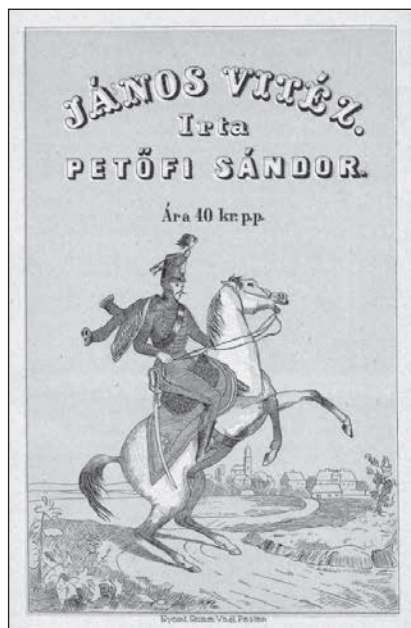
“THE RIVER IS BURNING AND THEY ARE FIGHTING THE FIRE WITH STRAW...” IN THE WAKE OF STORYTELLERS AND TALES OF LYING

The author got the idea to investigate tales of lying after seeing a performance by storyteller András Berecz, and reading one of his short writings. Tales of lying are situated somewhere between folklore, belle letters, and popular poetry. Therefore the first part of the study presents the literary variant, which is the story of lying. Then the author offers the definition of the tale of lying, plus its specific typology. The results of an ethnographic fieldwork carried out on several locations in the Carpathian Basin between 2000 and 2003 are also described. This study is dedicated to the memory of Pista Hazug (Liar Steve), but also to all who knew these amusing stories even in the 21st century.

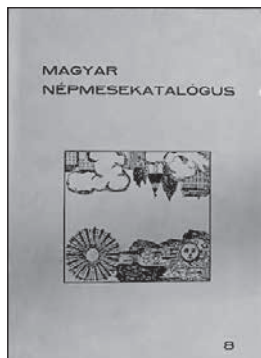
KÉPEK

1. Hazug Pista, született Köllő István (1931–2016) Gyergyószentmiklós). Karácsony-Molnár Erika felvétele, 2013.

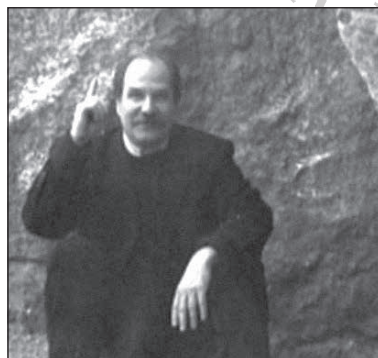
2. A János vitéz első kiadásának (1845. március 6.) borítója

3. „A fenékkal felfordult világ” – Magyar népmesekatalógus 8. kötet borítólapja

4. Münchhausen kalandjai című könyv fedőlapja

5. Bercz András mesél (filmjelenet, 2001)

6. Hazug Pista bácsival mesélés közben pihenőt tartunk. Gyergyóalfalu, 2013. Kötő Zsolt fotója